

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ГІРСЬКОГО
ЛІСІВНИЦТВА ІМ. П.С. ПАСТЕРНАКА
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.СТЕФАНИКА

НАУКОВІ ОСНОВИ ВЕДЕННЯ СТАЛОГО ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

*Матеріали міжнародної
науково-практичної конференції, присвяченої
80-річчю з дня народження П.С.Пастернака
(ТОМ II)*

Івано-Франківськ, 2006

Матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Україна, Івано-Франківськ, вересень, 28-30.2005 р.). – Івано-Франківськ: Екор, 2006. – ТОМ II. – 162 с. - укр., рос., англ.

У збірнику містяться матеріали пленарних і секційних доповідей із питань лісознавства, лісівництва, лісової екології, лісовідновлення, селекції, інтродукції, збереження генетичних ресурсів, біологічного і ландшафтного різноманіття, охорони і захисту лісу, застосування природозберігаючих технологій.

Матеріали ілюструють комплексність підходу до проблем сталого ведення багатопільового лісового господарства, можливість прикладного застосування наукових досягнень. Призначені для науковців, викладачів вузів, коледжів, технікумів, аспірантів, студентів, практиків лісового господарства.

Організаційний комітет:

ВЕДМІДЬ Микола Максимович – заступник Голови Держкомлісгоспу України
ГРОДЗИНСЬКИЙ Дмитро Михайлович - академік-секретар відділення загальної біології НАН України

ПАРПАН Василь Іванович – директор УкрНДІгірліс, зав. кафедрою біології та екології Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

МИРОНЮК Іван Федорович – проректор з наукової роботи Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

БРОДОВИЧ Роман Іларіонович – заступник директора УкрНДІгірліс

ГОЛУБЧАК Олексій Іванович – начальник Івано-Франківського ОУЛГ

КОРЖОВ Володимир Леонідович – перший заступник директора УкрНДІгірліс

КОРНИЄНКО Віктор Петрович – начальник управління науки та інформації Держкомлісгоспу України

КРИНИЦЬКИЙ Григорій Томкович – проректор з наукової роботи Національного лісотехнічного університету України

ТКАЧ Віктор Петрович – директор УкрНДІЛГА

ЯЦИК Роман Михайлович – завідувач лабораторії селекції УкрНДІгірліс

Редакційна колегія: Василь Парпан (відповідальний редактор), Роман Бродович, Володимир Коржов, Роман Яцик (заст. відповідального редактора)

Рецензенти: Стойко С.М., д.б.н., професор, доктор гоноріс кауза

Криницький Г.Т., д.б.н., професор

Копій Л.І., д.с-г.н, професор

Третяк П.Р., д.с-г.н, професор

Чорнобай Ю.М., д.б.н., професор

DEZA
DDC
DSC
SDC
COSUDE

inter
cooperation
Natural Resource Management

Видання матеріалів конференції здійснено за фінансової підтримки швейцарсько-українського проекту розвитку лісового господарства в Закарпатті (FORZA).

Координаційний офіс проекту:
вул. Підгірна, 35, 88000, м. Ужгород
тел./факс (+38-0312) 619950, 619951
www.forza.org.ua
E-mail: pcu@forza-ic.com.ua

Адреса інституту:

76000, м. Івано-Франківськ

вул. Грушевського, 31, УкрНДІгірліс

тел. (0342) 55-24-57; (03422) 2-52-49, факс (03422) 2-52-16

E-mail – ukrimf@ivf.ukrpack.net; girlis@ivf.ukrpack.net ;

2. Закон України „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах, ялицево-букових лісах Карпатського регіону” від 10.02.2002 №1436-III.
3. Самоплавський В.І. Лісове господарство України на зламі тисячоліть // Науковий вісник Національного аграрного університету. - Вип. 25.- Лісівництво. - К.: Національний аграрний університет, 2000.- С.196-204.
4. Парфенюк В. Завдання лісівників – забезпечити екологічно збалансоване господарювання // Лісовий і мисливський журнал. – 2000. - №2. – С. 4-6.
5. Коржов В.Л., Кудра В.С., Гридчук І.Д. До питання використання лісосировинної бази Карпатського регіону // Проблеми екології лісів і лісокористування на Поліссі України Вип. 2(8). – Житомир: Волинь, 2000.- С. 155-159.

УДК 630*165.3

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЗБЕРЕЖЕННЯ І СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ЛІСОВОЇ АРБОФЛОРИ В УКРАЇНІ

Ю.І. Гайда, Р.М. Яцик

Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва ім. П.С.Пастернака,
м. Івано-Франківськ

Haida Yu. I., Yatsyk R. M. The Legal Arrangement of the Process of Preservation and Fixed Usage of the Genetic Variety of Forest Arboflora in Ukraine.

The analysis of the international and national normative legal acts about the preservation of forest genetic resources is worked out. The National Conception and Predicament according to the preservation and fixed usage of the genetic resources of the forest tree extractions are recommended for working out. Giving them a status of objects of the nature-reserved fond is proposed.

Взаємовідносинам між людиною і природою на протязі усього розвитку земної цивілізації притаманний елемент протиріччя. Але якщо на ранніх його стадіях вплив людини на природне середовище був майже не відчутний, то на сучасному етапі, особливо починаючи з другої половини минулого століття, трансформація екологічного середовища під впливом антропогенного пресу набула критичних форм і масштабів. Змін зазнали практично усі складові цього середовища, в тому числі рослинний і тваринний світи. Небезпідставно у суспільстві зростає стурбованість з приводу суттєвого зниження біологічного різноманіття тварин, рослин, а фактор збереження цього різноманіття стає розглядається як один із фундаментальних чинників виживання людства.

Сучасні досягнення біологічних наук, зокрема в галузі загальної і популяційної генетики, біохімії, молекулярної біології загострили увагу на важливості генетичної мінливості рослин і тварин, як складової частини біологічного різноманіття і первинної основи інших рівнів цього різноманіття (видового і екосистемного). Хоча дослідження різнобічних аспектів генетичної мінливості живих організмів мають досить тривалу історію, лише в останні десятиріччя вони знайшли практичне продовження в заходах збереження біологічного (в т.ч. генетичного) різноманіття.

Масштабні міжнародні роботи із збереження генетичних ресурсів лісових деревних видів розпочалися в кінці 60-х років ХХ століття. Координатором таких робіт виступала ФАО (організація ООН із сільського господарства і продовольства), в структурі якої в 1968 році було створено відділ експертів з лісових генетичних ресурсів [1]. В подальшому діяльність

наукових і виробничих установ і організацій, які займались такими видами робіт, регулювалась цілим рядом міжнародних і національних нормативно-правових актів.

В Україні роботи із збереження і використання генетичних ресурсів лісової арбофлори набули системного характеру на початку 80-років минулого століття ще за існування колишнього Радянського Союзу і тривають й сьогодні [2]. Більш як двадцятирічний досвід такої діяльності засвідчив необхідність належного юридичного супроводу цього процесу. Тому цілком актуальними є аналіз існуючого правового забезпечення процесу збереження і використання генетичних ресурсів лісових порід та розроблення пропозицій щодо його оптимізації і удосконалення.

Міжнародні нормативно-правові акти із збереження лісових генетичних ресурсів

Найважливіші міжнародні нормативно-правові документи, які регулюють діяльність із збереження генетичних ресурсів лісових порід приведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Міжнародні нормативно-правові акти по збереженню лісових генетичних ресурсів

Рік і місце прийняття	Назва нормативно-правового документу
1990, м. Страсбург	Резолюція S2 конференції міністрів європейських країн по захисту лісів Європи "Збереження генетичних ресурсів лісів"
1992, м. Ріо-де-Жанейро	"Конвенція про біологічне різноманіття", прийнята на конференції Організації Об'єднаних Націй по навколишньому середовищу і розвитку (UNCED)
1993, м. Гельсінкі	Резолюція H2 конференції міністрів європейських країн по захисту лісів Європи "Загальні директиви по збереженню біологічного різноманіття європейських лісів"
1994, м. Брюсель	Постанова Ради Європейського Союзу про збереження, опис, збирання і використання генетичних ресурсів в сільському господарстві (стосується також лісового господарства)
1995, м. Рим	Європейська програма збереження лісових генетичних ресурсів (EUFORGEN), яка координується міжнародним інститутом генетичних ресурсів рослин (IPGRI) у співпраці з світовою організацією продовольства і сільського господарства (FAO)
1995, м. Софія	Резолюція S2 Міністерської конференції із захисту лісів Європи „Збереження лісового генетичного різноманіття”
1996, м. Лісабон	Резолюція L2 "Загальноєвропейські критерії, індикатори і робочі директиви сталого лісового господарства" (з додатками 1 і 2)
2003, м. Відень	Резолюція №4 четвертої міжурядової конференції з охорони лісів у Європі (MCPFE) „Збереження і розвиток лісового біорізноманіття”
2005, м. Санкт-Петербург	Декларація Міністерської конференції з проблем правозастосування й управління в лісовому секторі Європи і Північної Азії (СПА-ФЛЕГ)

В 1990 році у м. Страсбурзі була проведена конференція міністрів із захисту лісів на європейському континенті. Крім інших проблем, які обговорювались, розглядалось й питання збереження генетичних ресурсів, яке знайшло своє відображення в Резолюції S2 даної конференції.

Конвенцію про охорону біологічного різноманіття, яку було прийнято на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро в 1992 році [3] ратифіковано Верховною Радою України [4]. Мета конвенції – "збереження біологічного різноманіття, стале використання його компонентів і спільне одержання на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів". Як зазначено в статті 2 Конвенції, біологічне різноманіття включає в себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем. Оскільки усі рівні

біорізноманіття першоосновою мають генетичну мінливість, то рекомендовані заходи, передбачені даним документом, націлені на збереження генетичної мінливості живих організмів, в тому числі і лісових видів. Конвенція рамково окреслює методи збереження біорізноманіття *in situ* (стаття 8) та *ex situ* (стаття 9), підкреслює необхідність моніторингу компонентів біологічного різноманіття (стаття 7), сприяє обміну генетичними ресурсами (стаття 15), інформацією (стаття 19), технологіями (статті 16 і 19). Головна думка, яка пронизує усю конвенцію, свідчить про неможливість у вузьких національних рамках забезпечити належне збереження і стале використання біологічного різноманіття. Тому необхідні спільні, скоординовані зусилля усіх країн, як економічно розвинутих, так і тих, які розвиваються. При цьому конвенція визнає суверенні права кожного учасника визначати найважливіші для нього компоненти біорізноманіття (стаття 7), розробляти власні національні стратегії, плани та програми збереження та сталого використання біологічного різноманіття (стаття 6).

Після прийяття вищеприведеної Конвенції відбулися конференції лісових міністрів в 1993 році в м. Гельсінкі, де наші представники підписали чотири резолюції і в 1994 році в м. Брюсселі. Вони неопосередковано також торкалися питань збереження генетичного різноманіття лісів. Але найважливіші рішення з цього питання, на наш погляд, були прийняті в 1995 році в м. Римі. Для посилення координації робіт з проблем використання і збереження лісових генетичних ресурсів була розроблена загальноєвропейська програма EUFORGEN, про яку ми вже згадували. Координатором EUFORGEN окрім FAO є Міжнародний інститут генетичних ресурсів рослин (IPGRI), який знаходиться у Римі. Міжнародний статус інституту наданий на базі договору, підписаному урядами багатьох країн світу, в т. ч. України [5]. Програма EUFORGEN має ціллю забезпечити ефективну охорону, збереження і стале використання лісових генетичних ресурсів в Європі [6]. Вона була складена у розвиток резолюції S2 Страсбурзької конференції. В тому ж році в м. Софії була прийнята резолюція, якою передбачена необхідність збереження біорізноманіття, стабілізації лісистості, впровадження природозберігаючих технологій у лісове господарство тощо. Резолюція про сталий розвиток лісового господарства була прийнята і на конференції в м. Лісабоні в 1998 році. Тут Україною підписано дві резолюції.

Важлива Міністерська конференція відбулася в м. Відні у 2003 році. Тут було прийнято зобов'язання перед майбутніми поколіннями за збереження лісових генетичних ресурсів, застосовуючи під час цього прості, довговічні та недорогі стратегії, із обов'язковою пропагандою практичних заходів і наглядом з боку науково-дослідних установ за виконанням розроблених принципів і програм застосування покращеного генетичного матеріалу для лісорозведення і лісовідновлення різного цільового призначення. Представники міністерств схвалили резолюцію №4 щодо розширення діяльності зі збереження генетичних ресурсів, як одного з напрямків сталого лісівництва, а також продовження загальноєвропейського співробітництва з цієї проблеми. Всього ж Україною було підписано п'ять резолюцій на цій конференції [7].

В м. Санкт-Петербурзі 22-25 листопада 2005 року у рамках міжнародного переговорного процесу відбулася Міністерська конференція з проблем правозастосування й управління в лісовому секторі Європи і Північної Азії (ЄПА-ФЛЕГ). У прийнятій Декларації, зокрема, було зазначено, що заходи у галузі правозастосування й управління в лісовому секторі є складним міжгалузевим процесом в економічному, екологічному, соціальному і політичному аспектах та потребують ефективного співробітництва різних органів державної влади й усіх зацікавлених сторін на національному рівні [8,9]. Для впровадження вищеприведених заходів було вирішено включити удосконалення системи правозастосування й управління в лісовому секторі до числа пріоритетних завдань реформування системи державного управління, а також активізувати лісове законодавство й нормативні акти.

Виходячи з вищеприведеного, слід зазначити, що Україна з усією відповідальністю підійшла до удосконалення національного лісового законодавства з урахуванням загальноприйнятих міжнародних норм.

Національні нормативно-правові акти із збереження лісових генетичних ресурсів

Найважливіші національні нормативно-правові документи, які регулювали і регулюють діяльність із збереження цінного генофонду лісових порід в Україні відображені в таблиці 2.

Аналіз правових актів, які мають статус закону, свідчить про те, що ними врегульовані лише основні принципи і рамкові положення процесу відбору, збереження і використання генетичних ресурсів лісових деревних видів. Деталізують, роз'яснюють, інструктують щодо конкретних кроків і підходів в цій діяльності підвідомчі нормативні документи.

Таблиця 2

Національні нормативно-правові акти із збереження лісових генетичних ресурсів

Рік прийняття	Назва нормативно-правового документу
1982	“Положение о выделении и сохранении генетического фонда древесных пород в лесах СССР”
1991	Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”
1992	Закон України “Про природно-заповідний фонд України”
1993	“Настанови з лісового насінництва”
1994	Закон України “Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття”
1994	Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні (затверджена Постановою Верховної Ради України)
1999	Закон України “Про рослинний світ”
2000	Закон України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”
2001	“Вказівки з виділення лісового генетичного фонду, селекції і насінництва в Українських Карпатах” (розроблені УкрНДІ гірліс, м. Івано-Франківськ)
2002	Закон України “Про Червону книгу України”
2005	“Рекомендації із збереження, відновлення та використання генетичних ресурсів цінних малопоширених лісових деревних видів у Карпатському регіоні і на прилеглих територіях” (розроблені УкрНДІ гірського лісівництва, м. Івано-Франківськ)
2006	„Рекомендації з удосконалення режиму охорони і використання генетичних ресурсів листяних видів у Карпатському регіоні” (розроблені УкрНДІ гірського лісівництва, м. Івано-Франківськ)
2006	“Лісовий Кодекс України”

В Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища”, прийнятому в 1991 році Верховною Радою УРСР, в статті 61 зазначається, що функцію збереження природної різноманітності генофонду видів тварин і рослин виконують об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) України, до якого входять державні заповідники, природні національні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища [10].

В 1992 році Верховною Радою уже незалежної України прийнято закон “Про природно-заповідний фонд України”, який визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. Об'єкти ПЗФ охороняються як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною [11].

Для поліпшення умов збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечення подальшого науково-обґрунтованого розвитку заповідної справи, в 1994 році була розроблена і затверджена Постановою Верховної Ради „Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні”. Одними із пріоритетних завдань даної Програми є запровадження системи заходів, спрямованих на збереження унікальних і типових ландшафтів, інших природних комплексів, біологічного різноманіття, в тому числі генофонду рослинного і тваринного світу [12]. Серед інших завдань Програми слід виділити необхідність удосконалення класифікації ПЗФ шляхом запровадження нових та уточнення статусу існуючих категорій. Під час реалізації цього завдання варто розглянути законодавчо закріпити статус об'єктів збереження генетичного різноманіття лісових порід в системі природно-заповідного фонду.

Відносини у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу регулюються також законом “Про рослинний світ” (1999). Однією з основних вимог до охорони, використання та відтворення флори стаття 5 цього закону визначає необхідність збереження природної просторової, видової, популяційної та ценотичної різноманітності об'єктів рослинного світу [13]. Комплекс заходів, спрямованих на збереження біологічного різноманіття рослин здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, власниками та користувачами (в тому числі орендарями) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, а також користувачами природних рослинних ресурсів (стаття 25).

Для подальшого опрацювання, вдосконалення та розвитку екологічного законодавства України, а також враховуючи рекомендації Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995 р.) щодо формування Всеєвропейської екологічної мережі як єдиної просторової системи територій країн Європи з природним або частково зміненим станом ландшафту, в Україні розроблена загальнодержавна „Програма формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки”, яка в 2000 році була затверджена Верховною Радою України і отримала статус Закону України. Основною метою Програми є збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня достатнього для збереження їх різноманіття, близького до притаманного їм природного стану та формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій [14]. Для збільшення площі національної екологічної мережі Програмою передбачається також створення об'єктів природно-заповідного фонду на територіях, що відповідають умовам забезпечення охорони природних комплексів та збільшення площі земель, наданих у користування установам природно-заповідного фонду, з 0,5 до 2 млн гектарів. Складовою національної екологічної мережі можуть стати об'єкти збереження цінних генетичних ресурсів лісових порід (в першу чергу, генетичні резервати і плюсові насадження). Програма серед заходів з формування екологічної мережі передбачає збереження популяцій видів рослин і тварин, в т.ч. створення центрів збереження генетичного матеріалу рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і тварин. Таким чином, формування національної екологічної мережі сприятиме збереженню і ефективному використанню біологічного різноманіття рослин, в т.ч. генетичної мінливості лісової арбофлори.

Охорону та збереження об'єктів, занесених до Червоної книги України, яка здійснюється згідно Закону України “Про Червону книгу України”, також можна розглядати як складову частину процесу збереження генетичного різноманіття лісової флори. Стаття 11 цього закону підкреслює, що одним із шляхів охорони об'єктів Червоної книги є створення центрів та “банків” для збереження їх генофонду [15].

Настанови з лісового насінництва (1993) на даний час вважаються головним відомчим документом, який регламентує основні критерії і кроки процесу відбору, збереження і використання генетичних ресурсів лісових деревних видів диференційовано для окремих

об'єктів генозбереження – генетичних резерватів, плюсових насаджень, плюсових дерев, архівно-маточних, клонових плантацій тощо. В документі подані притримки щодо таксаційних та просторових параметрів насаджень генетичних резерватів та його охоронних зон, дозволених видів господарської діяльності. Ним встановлені критерії відбору і використання плюсових насаджень і плюсових дерев. В настановах виписані також норми щодо технології створення і експлуатації архівно-маточних і клонових насінних плантацій [16].

Основні чинники, які обумовили необхідність розробки “Вказівок з виділення лісового генетичного фонду, селекції і насінництва в Українських Карпатах” (2001) - недостатня врегульованість деяких норм процесу збереження цінного генофонду лісових порід попереднім документом; необхідність врахування регіональних підходів до цього процесу; незадовільний сучасний стан деяких об'єктів генозбереження, який обумовлений відсутністю відомчих нормативних документів належної повноти і детальності [17]. У Вказівках особлива увага приділена питанням процедури відбору, атестації, списання та документального оформлення об'єктів цінного генетичного фонду основних лісоутворюючих порід.

Першим в Україні документом, яким регламентуються роботи зі збереження генофонду малопоширених видів лісової арбофлори, стали розроблені в УкрНДІгірліс “Рекомендації із збереження, відновлення та використання генетичних ресурсів цінних малопоширених лісових деревних видів у Карпатському регіоні і на прилеглих територіях” [1]. Структурна схема даного відомчого нормативного акту відображає сучасний диференційований підхід (в розрізі груп видів) до цільового призначення, територіального поширення, існуючих загроз генетичному різноманіттю, рекомендованої стратегії збереження і відновлення генетичних ресурсів, терміновості та рівня заходів з їх збереження.

Лісовий Кодекс України (2006) більш детально, у порівнянні із вищеприведеними нормативно-правовими актами, врегульовує відносини у сфері збереження генетичного різноманіття лісових порід, а також використанні досягнень лісової селекції і насінництва. В статті 64 (п.4) усі суб'єкти ведення лісового господарства зобов'язані забезпечувати збереження біотичного та іншого природного різноманіття в лісах. Зрозуміло, що сюди входить і генетичне різноманіття. Стаття 85 повністю присвячена збереженню біорізноманіття в лісах. В п.2 цієї статті підкреслюється, що збереження біорізноманіття в лісах здійснюється на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом виділення, створення і збереження цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур). Про доцільність впровадження сучасних досягнень селекції, лісового насінництва і сортовипробування найцінніших у господарському відношенні деревних порід, з метою підвищення продуктивності лісів, вказується у статті 83 (п.3). Крім цього, у Лісовому Кодексі міститься і деталізація важливих моментів під час використання цінного генофонду. Наприклад, стаття 70 містить заборону на вирубування та пошкодження плюсових дерев під час заготівлі деревини [18].

Співробітниками лабораторії лісової селекції і насінництва УкрНДІгірліс підготовлені до друку „Рекомендації з удосконалення режиму охорони і використання лісових генетичних ресурсів листяних видів у Карпатському регіоні”. Це практичні рекомендації, в яких приведений сучасний стан наявних лісових генетичних резерватів, плюсових насаджень та плюсових дерев листяних видів, даються конкретні пропозиції і поради щодо їх охорони і використання. При цьому наголошується, що під час відтворення лісових генетичних ресурсів важливим є охорона генофонду, сприяння його природному відновленню, а також використання насінного і вегетативного потомства максимальної кількості лісових дерев та кращих біотипів плюсових насаджень і генетичних резерватів. Таким чином, рекомендується розумно поєднувати методи *in situ* та *ex situ*, більше залучати до селекційного процесу цінний насінний та вегетативний матеріал із заповідних територій, де дія антропогенного

фактору зведена до мінімуму, із послідуочим застосуванням оптимальних методів формування насаджень майбутнього.

Резюме. Таким чином, процес відбору, збереження і використання цінного генетичного фонду лісової арбофлори в Україні регулюється значною кількістю міжнародних, національних та регіональних нормативно-правових документів. Більшість з цих документів містять норми декларативного характеру, які лише проголошують важливість, доцільність збереження генетичного різноманіття лісових деревних порід. На жаль, в законах України відсутні норми, які б безпосередньо регулювали відносини в сфері збереження цінного генофонду лісових порід, в тому числі встановлювали міру відповідальності за порушення цих норм.

На даний час деякі об'єкти збереження генетичних ресурсів лісових порід мають додатковий захист як об'єкти та території природно-заповідного фонду (пам'ятки природи місцевого значення, заповідні урочища та інші). Результати інвентаризації об'єктів генозбереження, яка проводилась в Україні в 2001-2005 роках, свідчать про дещо кращий їх стан при одночасному віднесенні до ПЗФ. Тому, під час удосконалення класифікації ПЗФ шляхом запровадження нових та уточнення статусу існуючих категорій, як це передбачено Програмою перспективного розвитку заповідної справи в Україні (1994), доцільно було б надати усім об'єктам генозбереження статус об'єкту ПЗФ. Для цього доцільно внести поправку до Закону України "Про природно-заповідний фонд України", передбачивши запровадження нової категорії ПЗФ "Об'єкт цінного генофонду" та надання обласним, Київській та Севастопольській радам повноваження щодо їх організації та оголошення, встановлення охоронних зон тощо. В перехідний період формування в Україні суспільства високої правової культури, як тимчасовий захід необхідно розглядати вимоги посилення адміністративної, цивільної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства в сфері охорони біологічного різноманіття, в т.ч. режиму охорони об'єктів цінного генетичного фонду лісових порід.

Для успішного досягнення стратегічних цілей України в сфері збереження генетичних ресурсів лісів, в найкоротший термін необхідно розробити Національну концепцію та Положення (загальноукраїнського масштабу) щодо збереження та сталого використання генетичних ресурсів лісових деревних видів. Під час опрацювання цих документів доцільно застосувати регіональний і типологічний підхід до вибору тактики та стратегії генозбереження диференційовано для окремих деревних порід чи їх груп.

З метою пропагування та інформування усіх осіб, підприємств і організацій - користувачів, орендарів, власників земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти цінного генофонду лісових порід, щодо юридичних, генетико-селекційних, лісогосподарських, економічних аспектів процесу збереження генетичних ресурсів лісових порід варто було б підготувати і опублікувати довідник (посібник), який би ілюстрував наявність цих важливих об'єктів на території держави, нормативно-правове середовище цього процесу та відповідальність за порушення норм законів і документів, висвітлював необхідні і дозволені господарські заходи на об'єктах і територіях цінного генетичного фонду, а також відображав сучасний стан процесу збереження лісових генресурсів в регіонах та в цілому по Україні.

Список використаних джерел:

1. Наукові аспекти ведення сталого лісового господарства: 3б. реком. УкрНДІгірліс. – Вип. 2. – Івано-Франківськ, 2005. – С.7-28.
2. Положение о выделении и сохранении генетического фонда древесных пород в лесах СССР – М, 1982. – 34с.
3. Програма дій „Порядок денний на 21 століття”. Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Самміт “Планета Земля”, 1992 р.) / Пер. з англ. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.

4. Закон України „Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття” /Відомості Верховної Ради. –1994. - №49. – С. 432-433.
5. Newsletter IPGRI for Europe. – Rome. - 2003. - №26. – 16 p.
6. Koski V. Et al. Technical guidelines for genetic conservation of Norway spruce (*Picea abies* (L.) Karst.). – IPGRI. - 1997. – 42 p.
7. Gene Resources of Forest Trees. Nordiske Seminarog Arbejtsrapporter 1992: 580. – Copenhagen, 1992. – 24p.
8. WWW.IPGRI.CGIAR.ORG.
9. Парфенюк В.М. Українське лісове господарство – до міжнародних стандартів // Лісовий і мисливський журнал. – 2005. - №6. – С. 8-10.
10. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища”/ Відомості Верховної Ради. –1991. - №41. – С. 546-547.
11. Закон України „Про природно-заповідний фонд України”/Відомості Верховної Ради.–1992. - №34. – С. 502.
12. Постанова Верховної Ради України „Про Програму перспективного розвитку заповідної справи в Україні” /Відомості Верховної Ради. –1994. - №48. – С. 430.
13. Закон України „Про рослинний світ” /Відомості Верховної Ради. –1999. - №22-23. – С. 198.
14. Закон України „Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки” /Відомості Верховної Ради. –2000. - №47. – С. 405.
15. Закон України „Про Червону книгу України”/Відомості Верховної Ради. –2002. - №30. – С. 201.
16. Настанови з лісового насінництва – Харків: УкрНДІЛГА, 1993. – 58 с.
17. Вказівки з виділення лісового генетичного фонду, селекції і насінництва в Українських Карпатах//36. реком. УкрНДІГірського лісівництва „Наукові основи ведення багатодільного лісового господарства у Карпатському регіоні”. – Івано-Франківськ: “Екор”, 2001. – С. 9-42.
18. Лісовий Кодекс /Відомості Верховної Ради. –2000. - №47. – 405 с.

УДК 621.039.574.5;550.4

БІОГЕОХІМІЧНА ІНДИКАЦІЯ ДОВГОЖИВУЧИХ РАДІОНУКЛІДІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ

Д.Д. Ганжа

Державне спеціалізоване науково – виробниче підприємство
“Чорнобильський радіоекологічний центр”, м. Чорнобиль

Ganzha D. D. Biogeochemical indication of long life radionuclide at the Chornobyl zone.

It researched the accumulation of radionuclides ^{137}Cs , ^{90}Sr , ^{238}Pu , $^{239,240}\text{Pu}$, ^{241}Am by a bark of trees, leaf and needle, softwood, forest floor, moss; epiphytic lichens and grasses. The obtained values are compared to the contents of radionuclides in upper layer of soil.

Цілью цього дослідження було зробити оцінку нагромадження радіонуклідів компонентами біогеоценозів соснових лісів внаслідок первинного випадання і наступної геохімічної міграції. Для досягнення поставленої мети застосовано метод біогеохімічної індикації.

ЗМІСТ

Червоний В.О. ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА, ОСВІТИ Й НАУКИ	3
Ведмідь М.М. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЛІСОВОЇ НАУКИ.....	9
Киселевский Р.Г. ВОСПОМИНАНИЯ О СОВМЕСТНОЙ УЧЁБЕ И РАБОТЕ В КАРПАТАХ С ПЕТРОМ ПАСТЕРНАКОМ.....	13
Голубець М.А. НАУКОВА СУТНІСТЬ І ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	16
Голубець М.А. СМЕРЕКОВІ ЛІСИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН, ПРИЧИНИ ВСИХАННЯ, СПОСОБИ ПОРЯТУНКУ.....	18
Ткач В.П., Мешкова В.Л. ВНЕСОК П. С. ПАСТЕРНАКА В РОЗВИТОК ЛІСІВНИЧОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ.....	20
Парпан В.І., Коржев В.Л. ДО ПИТАННЯ СКЛАДАННЯ МЕТОДИКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	25
Парпан В.І., Попадюк В.Д. ВКЛАД ЛАБОРАТОРІЇ ЛІСІВНИЦТВА В РОЗРОБКУ НАУКОВИХ ЗАСАД ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	28
Яцик Р.М., Дейнека А.М., Целень Я.П., Ступар В.І., Гайда Ю.І., Гайдукевич М.Є., Сав'як Г.М., Нагнибіда І.Я. ВПОРЯДКУВАННЯ ПОСТІЙНОЇ ЛІСОНАСІННОЇ БАЗИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	30
Бродович Р.І. НАУКОВИЙ СУПРОВІД ПРИСКОРЕНОГО ЦІЛЬОВОГО ЛІСОВИРОЩУВАННЯ ШВИДКОРОСТУЧИХ ДЕРЕВНИХ ПОРІД В КАРПАТАХ.....	37
Шпарик Ю.С. НАУКОВІ ОСНОВИ ПЕРЕФОРМУВАННЯ ПОХІДНИХ ЯЛИННИКІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ.....	40
Буняк В.І., Гайдукевич М.Є., Пряжко Н.О. ТИС ЯГІДНИЙ (TAXUS BASSATA L.) В БОТАНІЧНОМУ ЗАКАЗНИКУ "КНЯЖДВІРСЬКИЙ"	46
Воробчук В.Д. ЛІСФОНД БУКОВИНИ І ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	50
Гайда Ю.І., Яцик Р.М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЗБЕРЕЖЕННЯ І СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ЛІСОВОЇ АРБОФЛОРИ В УКРАЇНІ.....	54
Ганжа Д.Д. БІОГЕОХІМІЧНА ІНДИКАЦІЯ ДОВГОЖИВУЧИХ РАДІОНУКЛІДІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ.....	61